

ԷԴԻԿ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

Պատմական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՀԱՍՆԱԿԱՐԳԻ ԶԵԽՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ՊԱՅՊԱՆՄԱՆ ՄԱՍԻՆ (1991–2019 ԹԹ.)

Հայոց ազգային արժեհամակարգի գլխավոր օղակը հայրենիքն է, որի անքակտելի բաղկացուցիչն ավանդական ընտանիքն է։ Որքան ամուր է հայոց ընտանիքը, եւ հզոր՝ հայրենիքը, այնքան անվտանգ է ազգի գոյատեւումը։ Ազգի գոյապահպանման առաջին ու հիմնական նախապայմանն ազատ եւ անկախ հայրենիք ունենալն է։ 1991 թ. սեպտեմբերի 21-ին համաժողովրդական հանրաքվեով հռչակված Հայոց անկախ պետականության վերականգնումը մեր ժողովրդի երազանքի եւ իղձերի իրականացումն էր։ Այն ոչ միայն 70 տարվա խորհրդային մենիշխանությունից ազատվելու, անկախ հայրենիքում ապրելու եւ արարելու հնարավորություն տվեց, այլ նաեւ ապահովեց մեր ժողովրդի գոյապահպանումն ու զարգացումը։ Հայաստանի երրորդ Հանրապետության շրջանի երեք հայրապետներն անկախությունը ողջունել են որպէս «գալիքի վստահություն, վերազարթոնքի վեմ», որին ապավինած, վազգեն Ա. Պալճյանի (1955–1994 թթ.) խոսքերով, «առ Աստված հավատով չափաի պակասէն հայոց վերականգնվող ու զորացող ուժերը»¹։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ն (1995–1999 թթ.), Հայաստանի անկախությունը համարելով նոր կյանքի սկիզբ, գրում է. «Ահա նոր շունչ փչեց Սուրբ Գրիգորի հավատքին ծնունդ տվող Հայաստանի վրա, դա ազատության աստվածատուր շունչն էր, որով դրվեցավ անկախության արդար պսակը անոր ժողովրդի գլխուն»²։

¹ ՎԱԶԳԵՆ Ա. [ՊԱԼՃՅԱՆ], Երկերի ժողովածու, հտ. Բ., «Քարոզներ եւ խոսքեր», Ս. էջմիածին, 2017, էջ 16։

² ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. [ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ], Հայրենիքը պատկերն է հայության, գիրք Ա., Ս. էջմիածին, 2000, էջ 248–249։

Այս նույն առիթով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ն նշում է. «Սուրբ Էջմիածինը դարձավ հոգեւոր հայրենիքը Հայոց ու վառ պահեց հայ կյանքի սերը եւ տեսիլքը՝ կորցրած անկախ պետականության վերականգնման»³: Պատմության դժվարին ոլորտներում ու փորձությունների ժամանակ Մայր Աթոռից բաշխվող սերն ու փրկության հավատը հուսադրեցին եւ զորացրին հայ հոգիները, համախումբ ու միաբան պահեցին «հայոց փոքր ածուն», որի գոյությունը դարերով վտանգված էր թե՛ բռնագրավված հայրենիքում, թե՛ նրանից հեռու՝ օտար ափերում: Այսպիսով՝ 1991 թ. սկսվեց Հայոց անկախ պետականության՝ Հայաստանի երրորդ Հանրապետության շրջանը, այստեղ տեղին է հիշել մեծ բանաստեղծ Պարույր Սեւակի խոսքերը.

Հայրենիքն այն է, որ չեն որոնում:

Հայրենիքն այն է, որ գտնված է

Ի սկզբանե, ի ծնե եւ միշտ,

Ուրեմն նաեւ նա չի էլ կորչում⁴:

Հայոց հայրենիքի եւ ընտանիքի գաղափարները Հայաստանի երրորդ Հանրապետության տարիներին (1991–2019 թթ.) իրենց արտացոլումն են գտել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հրատարակություններում, որոնցից առանձնացրել ենք «Էջմիածին» ամսագիրն ու «Քրիստոնյա Հայաստան» երկշաբաթաթերթը:

Խոսելով հայրենիքի եւ ընտանիքի մասին՝ Գարեգին Ա.-ն ընդգծել է իրապես քրիստոնյա, հայ լինելու եւ մյուս ազգերին մեր արժեքները ներկայացնելու կարեւորությունը: Նրա պատգամն է՝ մնալ հավատարիմ սեփական հայրենիքին, հավատքին, լեզվին, ընտանիքին, նաեւ լինել հաղորդության մեջ այլ ազգերի հետ՝ մեր արժեքների զարգացման համար, ինչն արդյունք է հարաբերության, ուրիշների հետ հաղորդակցության⁵:

Ըստ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի՝ «Հայրենիքն պարտք է նախ ամենքին, մշտապես: Հայրենիքը միշտ իրավացի է՝ սկիզբ եւ իմնություն պարգևող իր գոյությամբ, իր զավակներին միավորող խորհրդով: Հայրենիքի առջեւ զինաթափ ենք բոլորս»⁶:

³ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, Հատընտիր պաշտոնականը (1999–2009 թթ.), հտ. Ա., Ս. Էջմիածին, 2010, էջ 358:

⁴ Պ. ՍԵՒԱԿ, Երկերի ժողովածու, հտ. 6, 1976, էջ 228:

⁵ ՏԵՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. [ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ], Հայրենիքը պատկերն է հայության, էջ 249–250, 577:

⁶ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, Հատընտիր պաշտոնականը (1999–2009 թթ.), հտ. Ա., էջ 106:

«Հայաստան—Սփյուռք» վեցերորդ համաժողովի բացման ժամանակ՝ 1997 թ. սեպտեմբերի 18-ին, Հայոց հայրապետ Գարեգին Բ.-ն մասնավորապես նշում է. «Հայրենաբնակ թե սփյուտֆահայ՝ հայրենիքի եւ ազգի հանդեպ կրում ենք նույն պատասխանատվությունը: Հայրենիքից չի կարելի երես դարձնել ձախողած գործի կամ տեղ գտած անարդարության պատճառով: Հայրենիքից չի կարելի երես դարձնել, եթե այն նեղությունների, փորձությունների ու մարտահրավերների առջև է կամ նվազ հարուստ ու հարմարավետ է: Զինվորն ու ծառան ենք հայրենիքի: Այս պիտի լինի մեր նշանաբանը»⁷:

Հայաստանի անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ ասված իր շնորհավորական խոսքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ն իրավամբ նկատում է, որ ազատությունն ու անկախությունն առանձնակի իմաստ ու նշանակություն ունեն այսօր եւս, երբ քրիստոնեական մեր արժեքները, միմյանց հանդեպ սերը, պետություն շենացնելը գերիշխող նպատակներ են մեր կյանքում: Թանկ ենք վճարել մեր անկախ պետականության համար, ուստի ամեն գնով պետք է պահենք Հայաստանը՝ մեր հայրենիքը, որ լինի ազգահավաքության, մեր աշխարհացրիվ ժողովրդի ապահովության եւ առաջընթացի պատվարը, պաշտպանենք մեր երկիրը մեր զավակների ու սերունդների լուսավոր կյանքի, Աստծու փառքի համար⁸:

Հայրենիքի պահպանման հիմնական գործոնը հայրենասիրությունն է, որը դարերի ընթացքում ամրանում եւ սերնդից սերունդ է փոխանցվում պատմական հիշողության միջոցով: Ազգի բոլոր սերունդների հայրենասիրության դրսեւորումների լավագույն ավանդույթները պատմագիտությունն ամփոփում է հայրենիքի գաղափարի մեջ:

Հայաստանի երրորդ Հանրապետության շրջանի երեք հայրապետները նշել են, որ ազգային զգացումների ամենացայտուն արտահայտությունը հայրենասիրությունն է, սեփական պետության եւ ժողովրդի մեծարման ձգտումը, նրանց պաշտպանությունը հնարավոր բոլոր ուժերով ու միջոցներով:

⁷ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց. Հատընտիր պաշտոնականք (2010–2019 թթ.), հտ. Բ., Ս. էջմիածին, 2019, էջ 442–443. «Քրիստոնյա Հայաստան» երկշաբաթաթերթ, 2017, սեպտեմբեր Բ., թիվ 18 (494), էջ 3:

⁸ Տես՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց. Հատընտիր պաշտոնականք (1999–2009 թթ.), հտ. Ա., էջ 547. «Քրիստոնյա Հայաստան», 2017, սեպտեմբեր Բ., թիվ 18 (494), էջ 4:

Հայոց կաթողիկոսները «Էջմիածին» ամսագրում եւ «Քրիստոնյա Հայաստան» երկշաբաթաթերթում տպագրված իրենց քարոզներում ընդգծում են՝ հարազատ հողը, հայրենական մշակույթը, մայրենի լեզուն, ազգային պատմությունը, ահա այն բոլոր աղբյուրները, որոնք սնում են իսկական հայրենասիրությունը: Ըստ նրանց՝ հայրենիքն ու հայրենասիրությունը ժողովրդի գոյապահպանման հիմնական պայմաններն են:

Պատմությունը բազմիցս ապացուցել է, որ հայրենիքի հարցում զիջումներ չեն արվում. այն սուրբ է ու հավերժական: Ազատ եւ անկախ հայրենիքն այն հզոր գործոնն է, որն ապահովում է ժողովրդի գոյապահպանման ու զարգացման հեռանկարները:

Հպարտություն, արժանապատվություն ունեցող ազգը չի կարող հանդուրժել օտարի տիրապետությունը, հրաժարվել իր լեզվից, պատմությունից, ազգային Եկեղեցուց եւ ձուլվել այլ ժողովրդի:

Ազգային արժանապատվություն ունեցող ժողովուրդներն առաջնորդվում են «Ազատություն կամ մահ» կարգախոսով, քանզի սեփական հայրենիքի պաշտպանությունը սուրբ պարտականություն է: Ազատության եւ անկախության համար պայքարող ազգերը գոյատևում են, իսկ հարմարվողներն ու պայքարից խուսափողները՝ կործանվում: Ահա այս գաղափարներն են իշխում «Էջմիածին» ամսագրում 1991—1994 թթ. տպագրված հոդվածներում:

Հայրենասիրության քարոզչությունը, սերունդներին նվիրյալ եւ անձնագործ դաստիարակելը ազգային հիմնախնդիրներից են: Առանց հայրենասիրության հնարավոր չէ հայրենիք պահել, որն ազգի բոլոր սերունդների դարավոր, հերոսական պայքարի արդյունքն է: Առանց անձնագործության չենք կարող հայրենիք ունենալ. հերոսների արյամբ ներծծված մայրենի հողը քաջերի նոր սերունդների է կյանքի կոչում:

«Էջմիածին» ամսագրի 2000 թ. Բ. համարում հոդվածագիրը, տալով հայրենիքի բնութագիրը, ընդգծում է, որ ժողովուրդը ղեկավարվում է «հայրենիքի հրամայականով», որը դառնում է սրբություն⁹:

«Հայրենիքը» պատմական ամբողջական հասկացություն է. եթե, քաղաքական հանգամանքների բերումով, որեւէ ազգի հայրենիքը բաժանվում է մասերի՝ երկու Գերմանիա, երկու Կորեա, երկու Վիետնամ եւ այլն,

⁹ Տե՛ս «Էջմիածին», 2000, Բ., էջ 31—33:

ապա դա ամենեւին չի նշանակում, թե այդ ժողովրդի մեկ ամբողջական հայրենիքը վերածվում է երկուսի:

Արեւելյան Հայաստանը հայոց պատմական հայրենիքի մի փոքր՝ տարածքային առումով շուրջ մեկ տասներորդ մասն է: Այն հռչակելով մեր միակ հայրենիք՝ փոխակերպում ենք հայոց հայրենիքի գաղափարը, հրաժարվում արդարացի պահանջատիրությունից: Սույն մոտեցումը մշակվել է խորհրդային տարիներին եւ բխեցվել այն դրույթից, թե Հայկական հարցը լուծված է, իսկ հայերը հողային պահանջներ ու կորցրած հայրենիք չունեն: Նման մոտեցումը հակապատմական է:

Հայոց պատմական հայրենիքի անքակտելի մասն է Արցախը: «Էջմիածին» ամսագրի 1993 թ. Ա.—Բ.—Գ. միացյալ համարում ներկայացված է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգեն Ա.-ի խոսքը հայոց ամբողջական հայրենիքի, ազատագրված Արցախի մասին¹⁰: Նա ընդգծում է, որ այսօր մեր փոքրաթիվ ազգը Մայր հայրենիքում, այդ թվում՝ Արցախում, ապրում է իր իսկ արյան գնով:

Հայոց հայրապետը մասնավորապես ասում է. «Արցախի ցար լոկ մեր ազգի ցար չէ, այլ աշխարհի ցար, որի դէմ մաֆառում է մեր ազգը, գրեթե՝ մէն մենակ: Ինչքան էլ ծանր են շնչում մեր վրայ երկիւղներն ու սպառնալիքները, չենք կարող չհիանալ Արցախի ազատամարտիկների սխրամով, նրանց՝ սահման չունեցող զոհաբերութեան ոգով, մահուամբ մահը յաղթելու փրստոնէական ժայռացած հաւատով»¹¹:

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն Արցախի անկախության 20-ամյա հոբելյանի առթիվ ասում է. «Արցախի սահմաններից հայրենասիրությունն ու ազգանվիրումը ալիքվեց ու տարածվեց եւ համախմբեց ի սփյուռս աշխարհի Մեր զավակներին, որոնք դարձան բռնուց՝ ամուր պահելու հաղթանակի դրոշմ ու իրավանց պաշտպանությունը Արցախի.... Առ հայրենիք սիրո, հանձնառության ու զոհողության այս ոգին է զորավոր այն ուժը, որը մեր ժողովրդին դարձնում է աննկուն ամեն տեսակի փորձությունների առաջ.... Այս ոգին մեր ժողովրդի իմֆնության նկարագիրն է, դիմագիծը, որի շնորհիվ դարերի հողմերին հանդիման գոյատևել է, գտել վերածնվելու ուժ եւ ստեղծելու, արարելու եռանդ»¹²:

¹⁰ Տե՛ս «Էջմիածին», 1993, Ա.—Բ.—Գ., էջ 5—6:

¹¹ Տե՛ս անդ, էջ 4:

¹² Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց. Հատընտիր պաշտոնականը (2010—2019 թթ.), հտ. Բ., էջ 415:

ՀՀ անկախության շրջանի երեք հայրապետներն ընդգծել են հայրենիք—սփյուռք ամուր կապի կարեւորությունը: Հայոց ցեղասպանությունից փրկված արեւմտահայությունն ապաստան գտավ աշխարհի տարբեր երկրներում, ձեւավորվեց հայկական Սփյուռքը. ստեղծված իրավիճակում անհրաժեշտ է հնարավորին չափ ընդլայնել Սփյուռքի հետ հարաբերությունները, ինչը նաեւ ազգապահպանման, ուժացումից փրկության միջոց է:

Սփյուռքը Հայոց ցեղասպանության հետեւանքն ու խորհրդանիշն է, այն անուրանալի դերակատարում ունի Հայկական հարցի եւ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար մղվող դժվարին պայքարում:

Հայաստանի Հանրապետության եւ Սփյուռքի ազգային քաղաքականությունը միեւնույն հունով տանելը, համազգային գաղափարախոսության սկզբունքներին ծառայեցնելը ամենեւին էլ դյուրին չեն: ՀՀ-ում եւ Սփյուռքում գործում են կուսակցական եւ ապակուսակցական բազմաթիվ ուժեր. տարբերությունն այն է, որ Սփյուռքում գործում են ավանդական, իսկ Հայաստանում՝ եւ ավանդական, եւ նորաստեղծ կուսակցություններ ու կազմակերպություններ:

Հայոց ազգային պահանջ է հայրենիք—սփյուռք միասնական համակարգի ձեւավորումը՝ հայ ժողովրդի առաջ ծառացած կարեւորագույն խնդիրների լուծման երաշխիքը:

2010 թ. իր քարոզներից մեկում Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայրենիք—սփյուռք միասնության մասին ասում է. «Սիրելի՛ ժողովուրդ հայոց, հայրենիք եւ սփյուռք միասնությամբ հետեւողականորեն շարունակենք պաշտպանել մեր իրավունքները՝ վստահությամբ, որ արդարություն պիտի լինի մեր ժողովրդի համար, եւ բոլոր պետությունների, նաեւ Թուրքիայի կողմից պիտի ճանաչվի եւ դատապարտվի Ցեղասպանությունը»¹³:

Վեհափառ Հայրապետը մեկ այլ առիթով նշում է. «Փա՛նք Բարձրալին, Սփյուռքը նոր օրհնություն դարձավ հայ կյանքին՝ հակառակ, որ իբրեւ անեծք՝ աշխարհացրիվ սփռեցին մեր ժողովրդին: Մեր ապագան հայրենիքի եւ Սփյուռքի ներշնչությամբ ընթացն է: Մենք մեկ առաքելություն ունենք ու մեկ ճանապարհ: Միասին պիտի տեսնենք, որ արագափոփոխ մեր ժամանակներում հայրենիքն ու Սփյուռքը՝ հզոր, ազդեցիկ ու կենսունակ, նեցուկ լինեն միմյանց: Արդարեւ, ի՞նչն է պակասում մեզ. պատմության օրինակը, թե՞ դա-

¹³ «Էջմիածին», 2010, Դ., էջ 12:

սը, երկիր շենացնելու ու մշակույթ զարգացնելու փոփոխություններ, հոգու կորուսվել, թե՛ մտքի թռիչքը...»¹⁴:

2011 թ. սեպտեմբերին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ն, ՀՀ անկախության տոնի առթիվ խոսելով հայրենիք-սփյուռք կապերի մասին, մասնավորապես ընդգծում է. «Նոր դար ենք մտել ազգային մեր այս իդեալներն իրականություն դարձնելու հաւատով, որի հիմքը մեր հայրենի անկախ պետականությունն է: Ազատ ու անկախ հայրենիք մեծ փոփոխություն է տեղաշարժեր է բերել համազգային մեր կեանքում, միատեսակ ու կենսատեսակ է մեր ժողովրդի ուժերը, ջանքերն ու հնարաւորութիւնները: Անկախ պետականութեան պայմաններում կեանքի են կոշտել եւ իրագործում են համազգային ծրագրեր: Հայրենիքով զօրացած Սփիւռքի մեր զաւակներն աւելիով մասնակից են մեր երկրի շենացմանն ու զօրացմանը... Յիրաւի, հայրենիքով համախմբուած՝ իրական են մեր զաւիթի լուսաւոր հեռանկարները»¹⁵:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, «Հայաստան—Սփյուռք» վեցերորդ համաժողովի բացման ժամանակ կարեւորելով մեր ժողովրդի աշխարհասփյուռ զավակների ազգային համախմբումը Մայր հայրենիքում՝ Հայոց պետության հովանու ներքո, նշում է. «Հայաստան—Սփյուռք» համաժողովները կարեւոր հարթակ են դարձել Հայաստանի, Արցախի եւ Սփյուռքի միասնության զօրացման, գործակցության խթանման եւ մեր ժողովրդի տարբեր հատվածների փոխանցման եւ առնչությունների ընդլայնման համար: Այսօր մեզ հայրենիքում համախմբել են մեր ընդհանուր պատասխանատվությունն ու մտահոգությունը մեր ժողովրդի ներկայի եւ ապագայի նկատմամբ»¹⁶:

Հայրենասիրության եւ ազգային արժանապատվության ձեւավորման գործում մեծ է հատկապես դպրոցական կրթության դերը: Հայրենասիրության միջոցով ազգային ինքնագիտակցության կերտումը պետք է դառնա այն շաղախը, որ կապելու է հանրակրթական բոլոր առարկաները՝ մայրենի լեզվից մինչեւ երաժշտություն: Այս իմաստով, անշուշտ, կարեւորվում են մասնավորապես հայագիտական առարկաները: Հայրենիքի գաղափարի ձեւավորման գործում անհրաժեշտ է հատկապես Հայոց Եկեղեցու եւ ազգային պատմության իմացություն:

¹⁴ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց. Հատընտիր պաշտոնականը (1999—2009 թթ.), հտ. Ա., էջ 267:

¹⁵ «Էջմիածին», 2011, թ., էջ 9—10:

¹⁶ «Քրիստոնյա Հայաստան» երկշաբաթաթերթ, 2017, սեպտեմբեր Բ., թիվ 18 (494), էջ 3:

Շեշտված նպատակը, ջերմությունն ու հոգին են պակասում մեր արդի դպրոցին, որը պետք է լինի հայրենագիտության տաճար: Ինչպես նշել են ՀՀ անկախության շրջանի երեք հայրապետները, հայոց մանուկը պետք է ճանաչի եւ սիրի իր հայրենիքն ու ազգին: Կրոնական երկյուղածությամբ եւ անսահման նվիրումով պետք է դասավանդվի հայրենագիտությունը¹⁷:

Հայոց պատմության առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին բախտորոշ դեր է կատարել մեր հայրենիքի պահպանման, հայրենասիրության եւ ազգային ինքնագիտակցության կերտման, գոյապահպանման գործում:

Հայոց ավանդական ընտանիքին վերաբերող բազմաթիվ հոգվածներ են հրատարակվել «Էջմիածին» ամսագրում եւ «Քրիստոնյա Հայաստան» երկշաբաթաթերթում: ՀՀ անկախության շրջանում հայոց հայրապետներն ընդգծել են, որ միայն ամուր ընտանիքը կարող է լինել հզոր հայրենիքի հիմքը: Խոսելով հայոց արժեքային համակարգի եւ ընտանիքի կարեւորության մասին՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ն ընդգծել է. «Կարող է մի ընտանիք շատ համեստ, նույնիսկ աղքատության մեջ ապրել՝ նյութական առումով, սակայն երջանիկ կարող է լինել ծնողական սիրով, ընտանեկան միջավայրով ավելի, քան երբեմն մեծահարուստները, որոնք շատ առատ սեղաններ ունեն, շողշողուն հագուստներ են հագնում, բայց երջանկությունը հաստատ չեն ապրում: Եթե մենք հոգեկան այս հավերժական ու կենդանաբար արժեքներից զրկվեինք, ապա պատմության ընթացքում չէինք կարող ապրել որպես հայ ժողովուրդ: Ես այսօր պետք է թվարկեմ այդ արժեքներից մի քանիսը:

Առաջինը մեր քրիստոնեական հավատքն է: Նա, ով Աստծու հետ հաղորդակցությունից զրկվի, կկտրվի երջանկության աղբյուրից: Մենք մնացինք Աստծու, Սուրբ Ավետարանի, մեր Եկեղեցու, հոգեւոր աղբյուրների հետ հաղորդության մեջ, եւ այդ սնուցող աղբյուրների միջոցով մեր հավատքը չպակասեց:

Երկրորդ մեծ արժեքը սերն է Հայրենիքի, մեր հայրենի հողի նկատմամբ: Մենք կապված մնացինք այն հողին, որ Աստված տվեց մեզ: Այդ հողում մենք դրեցինք մեր ստեղծագործական կարողությունը, նրան միախառնեցինք մեր տաղանդը եւ այն վերածեցինք Հայրենիքի՝ մեր մտածման, ստեղծագործության կնիքը դնելով այս հողի վրա:

¹⁷ Տես անդ, էջ 21:

Երրորդը լեզուն է՝ մեր հայոց ոսկեղենիկ լեզուն: Ամեն ինչ կորցրինք, գրկվեցինք մեր նյութական ունեցվածքից, երբ Հայաստանում արշավանքներ եղան, ավերումներ եղան, օտարների տիրապետության տակ ընկանք, սակայն մեր լեզուն երբեք ու երբեք չմոռացվեց:

Չորրորդը հայ ընտանիքն է՝ սիրտը հայ ժողովրդի: Այսօր ինչ տեսնում եմ ընտանեկան կյանքի տեսանկյունից՝ աղփատացում է, տկարացում ողջ աշխարհում: Ընտանեկան օջախի սերը, երջանկությունն սկսել է խաթարվել: Մենք գերագույն սրբություն ենք ճանաչել հայ ընտանիքը, եւ եթե այդ սրբության գաղափարը տկարանա մեր մեջ, ապա մենք զորավոր ու հարատևող ազգ չենք կարող լինել»¹⁸:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ն 2014 թ. սեպտեմբերի 12-ին «Ընտանիք, հասարակություն, Եկեղեցի» համաժողովին իր օրհնությունյան խոսքն ասելիս կարեւորեց հայ ավանդական ընտանիքի դերն ու նշանակությունը հասարակական մեր կյանքում, ինչպես նաեւ իրավացիորեն նշեց այսօր ընտանեկան կյանքում առկա անցանկալի երեւույթները: «Էջմիածին» ամսագրի 2014 թ. Թ. համարում ներկայացված է Վեհափառ Հայրապետի խոսքը¹⁹. «Հայ Եկեղեցին մշտապես բարձր է գնահատել ընտանիքի ամբողջականությունը, սրբությունը եւ անփնադարձ կարեւորությունը մեր ժողովրդի կյանքում՝ դիտելով որպես հոգեւոր եւ բարոյական արժեքների պահպանման հիմնասյուն եւ անփոխարինելի հաստատություն հանրային առողջ գիտակցության ձեւավորման ու զարգացման համար: Ընտանիքի այսպիսի հասկացողության հիմքը Սուրբ Ընտանիքն է, որը հիմնված է սիրո, բարության, ազատության, խնամքի, գթասրտության, հարգանքի, անփոխարինելի արժեքների վրա:

Մեր օրերում, արագընթաց փոփոխությունների, նաեւ արժեքների անտեսման պայմաններում, ընտանիքի ավանդական ընկալմանը հակադրվում են ծնունդ առնող տարաբնույթ գաղափարական եւ հասարակական հոսանքները, կենսատեխնոլոգիական միջոցների առաջադրած մարտահրավերները, որոնք թափանցում են մարդու կյանքի նվիրական ոլորտը՝ հատկապես որդեծնության հարցերում: Երեւելի ու աներեւույթ զանազան հարձակումներից, ցավոք, անմասն չի մնացել եւ չի մնում նաեւ հայ ընտանիքը: Այս առումով մտահոգիչ են ամուսնալուծությունների, հղիության՝ ոչ բիչ դեպքերում սեռով

¹⁸ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. [ՍԱՐԳԻՍՅԱՆ], Հայրենիքը պատկերն է հայության, գիրք Ա., էջ 257–258:

¹⁹ ՏՆՍ «Էջմիածին», 2014, Թ., էջ 7–8:

պայմանավորված արհեստական ընդհատումների անը, ծնելիության նվազումը, կանխատեսվող ժողովրդագրական անցանկալի փոփոխությունները, որոնք մասնավորաբար պետք է ֆննարկվեն համաժողովում»²⁰։

Այսպիսով՝ Հայաստանի երրորդ Հանրապետության տարիներին հայոց կաթողիկոսները հայրենիքը, ընտանիքն ու եկեղեցին համարել են ՀՀ ազգային արժեհամակարգի ձեւավորման եւ պահպանման հիմքերը։

РЕЗЮМЕ

В 1991 году была восстановлена независимость Республики Армения, основным звеном в системе ценностей которой стали идеи родины и традиционной армянской семьи: чем сильнее родина и семья, тем надежнее становление независимой государственности.

Основополагающие принципы периодически излагались в проповедях в честь Рождества и Пасхи и в выступлениях на научных и панармянских конференциях, а также исторических и философских статьях католиков всех армян Вазгена I, Гарегина I и Гарегина II. Обобщая идею родины, авторы определяют ее как историческую территорию, на которой живет народ, и которая по истечению веков становится родиной с сформировавшимися традициями погребения предков, своей национальной культурой, архитектурными и этнографическими памятниками и т. д. Когда «земля» воспринимается как «дом» и «дом» — как «родина», а кровь, пролитая национальными героями, формирует национальное самосознание, ощущение своей причастности к родине становится кровной, является условием выживания нации.

Основной составляющей понятия родины являются патриотизм, принадлежность к христианской Апостольской Церкви, причастность к освободительной борьбе Арцаха и связь с армянской диаспорой.

SUMMARY

In 1991, the Republic of Armenia regained its independence, and the ideology of the homeland and the traditional Armenian family became the cornerstone of its

²⁰ Տե՛ս անդ, էջ 8։

system of values. The stronger the homeland and the family are, the more secure the independent state is.

Fundamental principles have been periodically presented by the Catholicoi of All Armenians Vasken I, Karekin I and Karekin II in their Christmas and Easter sermons, speeches during scientific and pan-Armenian conferences, and in historical and philosophical articles. Generalizing the idea of the homeland, the authors define it as a historical territory, in which the people live and which, over the centuries, has become a homeland with established rituals of burial of ancestors, its own national culture, architectural and ethnographic monuments, etc. When “land” is perceived as “home”, and “home” is like “homeland”, and the blood shed by national heroes forms the national identity, then the feeling of belonging to the homeland becomes vital and becomes a condition for the survival of the nation.

The main components of the concept of homeland are the following: patriotism, affiliation to the Armenian Apostolic Church, involvement in the liberation struggle of Artsakh and ties with the Armenian Diaspora.

